

Erard, R., & Evans, F. (Eds.). (2017).

The Rorschach in multimethod forensic assessment: Conceptual foundations and practical applications.

New York, NY: Routledge.

Forensische diagnostiek en de rorschachtest

Johan Vereycken

Wie de rorschachtest in een forensische context gebruikt, kan voor hete vuren komen te staan, aldus Bornstein in het eerste hoofdstuk van dit overzichtswerk. Het is een controversiële test, die bovendien moeilijk uit te leggen is aan rechters en advocaten. Dit boek komt dan ook erg gelegen. De subtitel geeft de inhoud van het boek treffend weer. In de drie hoofdstukken van het eerste deel wordt de conceptuele fundering van de rorschachtest in de context van een multimethodisch persoonlijkheidsonderzoek uitgewerkt. Het tweede deel bestaat uit vijf hoofdstukken die een specifiek forensisch thema belichten en illustreren met een uitgebreide gevalstudie. Het derde deel bestaat uit twee hoofdstukken die een bijzonder onderwerp aansnijden, waarover verder meer.

Bornstein legt in het eerste hoofdstuk het onderscheid uit tussen de basiscomponenten van een multimethodisch persoonlijkheidsonderzoek: zelfrapportage-instrumenten en performantietaken. Beide benaderingen zijn volgens hem complementair, omdat ze een ander licht op de persoonlijkheid werpen. Zelfrapportage-instrumenten richten zich op de bewuste zelfkennis die de onderzochte bezit; een performantietaken, zoals de rorschachtest, verzamelt informatie over de impliciete, niet-bewust toegan-

kelijke persoonlijkheidsaspecten. De toegevoegde waarde van de rorschachtest in een persoonlijkheidsonderzoek staat volgens Bornstein dus buiten kijf. In de forensische context is er nog een extra voordeel. Forensische cliënten zullen niet zelden een vertekend beeld van zichzelf ophangen wanneer ze een klasieke persoonlijkheidstest invullen. De ouder bij wie emotionele verwaarlozing of seksueel misbruik van de kinderen wordt vermoed, zal vaak een geflatteerd beeld van zichzelf schetsen. En wie een traumatisch voorval heeft meegemaakt, kan er belang bij hebben om de ernst van de psychische letsels te overdrijven. Zelfrapportage-instrumenten, die vaak zijn samengesteld uit zeer transparante items, zijn bijzonder gevoelig voor over- of onderrapportage van psychopathologie. Dat geldt veel minder voor de rorschachtest, omdat de cliënt doorgaans niet weet wat gepaste of ongepaste antwoorden zijn. Niettemin is multimethodisch onderzoek niet ingeburgerd in de forensische diagnostiek. Dat komt niet alleen omdat de rorschachtest een complexe, tijdsintensieve en omstreden psychologische test is, maar ook omdat de combinatie van zelfrapportage-instrumenten en de rorschachtest vaak verschillende bevindingen oplevert. Er komt dus heel wat puzzelwerk bij kijken om die tegenstrijdige resultaten te integreren en daarvoor is een grondige theoretische onderbouwing van multimethodische persoonlijkheidsdiagnostiek noodzakelijk. De bijdrage van Bornstein en de daaropvolgende introductie van Meyer, Viglione en Mihura in het Rorschach Performance Assessment System (R-PAS) voorzien in die behoefte.

Een nieuw systeem voor de rorschachtest

Dit R-PAS vervangt het Comprehensive System (CS) van John Exner. Na diens overlijden in 2006 verzetten zijn erfgenamen zich tegen aanpassingen aan het CS waardoor de wetenschappelijke ontwikkeling van de rorschachtest dreigde te stagneren. Onderzoek had immers heel wat belangrijke gebreken van het CS aan het licht gebracht die verregaande aanpassingen vergden. Meyer, Viglione, en Mihura schetsen hoe ze met andere naaste medewerkers van Exner de mankementen van het CS probeerden op te lossen door een nieuw systeem te ontwikkelen. De belangrijkste wijzigingen die in het R-PAS zijn doorgevoerd, betreffen de ontwikkeling van representatieve internationale normgegevens; een andere afnameprocedure om minder variabiliteit in het aantal responsen te verkrijgen; het verwijderen van scoringsvariabelen die onvoldoende gevalideerd zijn; de toevoeging van nieuwe en empirisch onderbouwde scoringsvariabelen of indexen; en ten slotte de mogelijkheid om de testresultaten aan te passen wanneer een cliënt veel simplistische of zeer rijke antwoorden geeft. Op basis van dit uitgebreide en zeer goed gedocumenteerde hoofdstuk over het R-PAS kan de lezer zich een beeld vormen van de wetenschappelijke fundering van de rorschachtest. Dat is cruciale informatie voor de forensisch psycholoog die in de rechtbank en door collega's bekritiseerd kan worden omdat hij een zogenaamd ondeugdelijk instrument gebruikt. Des te verwonderlijker is het dan ook dat er in de andere hoofdstukken van dit boek regelmatig gevalsstudies worden gepresenteerd waarbij het achterhaalde CS wordt toegepast. Al even onbegrijpelijk is het slot-hoofdstuk waarin Evans het verdere gebruik van het CS verdedigt. Hij houdt een pleidooi om het CS op te kalefateren door zo veel mogelijk aanpassingen van het R-PAS daarin te integreren. Evans probeert hier niet alleen recht te praten wat krom is, hij draagt ook bij aan de versnippering van de rorschachwereld, hetgeen Exner altijd een kwalijke zaak heeft gevonden.

Wikipedia

Schultz snijdt in het derde hoofdstuk een cruciaal thema in de forensische diagnostiek aan: de detectie van *impression management*. Doorgaans neemt

men aan dat de rorschachtest moeilijk te manipuleren is. De evidentie die Schultz aandraagt, ondersteunt die opvatting maar ten dele. Deskundigen kunnen immers de rorschachprotocollen van simulanten en echte patiënten moeilijk van elkaar onderscheiden. De vuistregel dat simulanten zich laten herkennen aan de dramatische inhoud van talrijke responsen op de test, is in de klinische praktijk niet altijd van toepassing, omdat ook bonafide patiënten, bijvoorbeeld patiënten met een posttraumatische stressstoornis, responsen met dramatische inhoud kunnen geven op de rorschachtest. Gelukkig bestaat er wel vrij veel consistente evidentie dat de rorschachtest goed bestand is tegen cliënten die hun psychopathologie willen verdoezelen. Maar ook hier schuilt er een addertje in het gras. Forensische cliënten zijn niet altijd naïef en kunnen zich voorbereiden op of laten coachen bij een psychodiagnostisch onderzoek. Schultz verzuimt hier te verwijzen naar een gebeurtenis die enkele jaren geleden veel commotie veroorzaakte onder Amerikaanse psychologen (Vereycken, 2009): een Amerikaanse spoedarts maakte toen een Wikipediapagina aan met veel concrete informatie over de rorschachtest en de responsen die aangewezen waren om een goede indruk te maken.

Toepassing in de forensische praktijk

In het tweede deel van het boek komen vijf forensische toepassingen van multimethodische persoonlijkheidsdiagnostiek aan bod. Vooral de boeiende en uitgebreide casuïstiek maakt die hoofdstukken interessant. Het hoofdstuk van Hopwood en Evans over de integratie van de Personality Assessment Inventory (PAI) en de rorschachtest is op het eerste gezicht minder relevant voor ons taalgebied omdat de PAI bij mijn weten niet beschikbaar is in het Nederlands. Toch is dat een waardevol instrument voor forensisch gebruik, omdat die vragenlijst over validiteitsschalen beschikt en de items eenvoudig geformuleerd zijn. Dat laatste is een belangrijke troef omdat veel forensische cliënten laagopgeleid of minder intelligent zijn. Erard bespreekt in een hoofdstuk over letselschadeonderzoeken een jonge vrouw die een verkeerde behandeling kreeg tijdens een bevalling. Naast medische letsels heeft ze daarbij ook een psychotrauma opgelopen. Vanwege de hooplopende medische kosten spant ze een ge-

ding voor een letselschadevergoeding aan, waarbij ze onder andere ook een multimethodisch persoonlijkheidsonderzoek moet afleggen. De vrouw rapporteert evenwel zeer weinig psychische problemen op de zelfrapportage-instrumenten, hetgeen de psycholoog terecht toeschrijft aan haar ontkennende testattitude. Wanneer ze vervolgens systematisch bevraagd wordt over de aanwezigheid van specifieke posttraumatische stresssymptomen, dan stemt ze daar vaak mee in. De psycholoog vermoedt dat de vrouw niet kan aanvaarden dat ze een slachtoffer is of met psychische problemen kampt. De rorschachtest bevestigt de twee kanten van de vrouw: enerzijds wordt haar binnenwereld gekenmerkt door veel psychologische *distress* en spanning, anderzijds beschikt ze over een bovengemiddelde veerkracht en heel wat interpersoonlijke vaardigheden. In het hoofdstuk over de beoordeling van de opvoedingsbekwaamheid van ouders benadrukken Erard, Singer en Viglione het belang van multimethodische diagnostiek, omdat zelfrapportage-instrumenten hier vaak tekortschieten. Deze verdachten van seksueel misbruik, huiselijk geweld of emotionele verwaarlozing worden vaak gekenmerkt door weinig fraaie karaktertrekken, waardoor de zelfrapportage-instrumenten vanwege een positieve responsbias vaak weinig valide zijn. Een aanvullend onderzoek met de rorschachtest is hier dan ook aangewezen, volgens de auteurs. In het hoofdstuk over psychotische daders stelt Khadivi dat de rorschachtest gevoelig is voor twee kernaspecten van een psychose: de verstoorde realiteitstoetsing en incoherente denkprocessen, zoals ook blijkt in de meta-analyse van Mihura, Meyer, Dumitrascu, en Bombel (2013). Wat Khadivi niet vermeldt, is dat een gedetineerde psychotische dader op het moment van het psychodiagnostisch onderzoek vaak al enkele maanden antipsychotica gebruikt die de verstoorde perceptie en denken kunnen verminderen of wegnemen, zodat de rorschachtest vals negatieve resultaten oplevert. Het vijfde hoofdstuk van dit deel behandelt de methamfetamineverslaving die aanleiding kan geven tot een paranoïde psychose. Verslaafden kunnen in die toestand wapens kopen of zeer gewelddadig worden. Hun achtervolgings- en betrekkingswanen of auditieve hallucinaties laten zich niet differentiëren van de paranoïde psychose bij een schizofrene patiënt. Acklin toont aan de hand van twee comparatieve casussen aan dat ook de rorschachtest hier

geen opheldering kan verschaffen. In beide gevallen wordt het rorschachprotocol gekenmerkt door ernstig verstoorde responsen.

Bijzondere thema's

Het derde deel van het boek bestaat uit twee hoofdstukken. Over de dubieuze bijdrage van Evans over het verdere gebruik van het kaduke CS had ik het al. Het andere hoofdstuk daarentegen is bijzonder interessant, omdat het de mogelijkheden van het therapeutisch assessment (Finn, 2007) in de forensische diagnostiek beschrijft. Smith en Evans beseffen natuurlijk dat een forensisch assessment geen primaire therapeutische doelstelling heeft, maar ze schuiven drie principes van het therapeutisch assessment naar voren die een belangrijk verschil kunnen maken. Ze stellen eerst de neutrale en afstandelijke houding van gerechtsdeskundigen ter discussie, omdat dit volgens hen invalide of vertekende testprotocollen in de hand kan werken. Ze stellen voor om deze koele, afstandelijke opstelling waar mogelijk te vervangen door een betrokken houding van samenwerking met de forensische cliënt. Verder vinden ze een performantietaak, zoals de rorschachtest, belangrijk om de uniciteit en innerlijke wereld van de onderzochte een plaats te geven in het persoonlijkheidsonderzoek. Tot slot bevelen ze een feedbackgesprek aan om tegenstrijdige bevindingen aan de onderzochte voor te leggen. De auteurs illustreren deze drie principes met boeiende klinische vignettes en maken op die manier aannemelijk dat ook een meer persoonsgerichte forensische psychodiagnostiek mogelijk is.

Conclusie

Ik houd aan dit boek een dubbel gevoel over. Het is in de eerste plaats een informatief overzichtswerk over de plaats van de rorschachtest in de forensische psychodiagnostiek. Wie al vertrouwd is met de test, kan zijn kennis opfrissen en aanvullen; wie het instrument amper kent, zal er misschien belangstelling voor krijgen. Vooral het gebruik van de rorschachtest in een multimethodisch persoonlijkheidsonderzoek wordt overtuigend en toegankelijk uitgewerkt. Tegelijkertijd hinkt dit boek op twee gedachten die zich niet laten verenigen. Zo wordt op wetenschappelijke gronden aangetoond dat het CS niet meer voldoet als scoringssysteem en dat het R-PAS daarvoor een oplos-

sing biedt. Niettemin blijven verschillende auteurs in dit boek het achterhaalde CS toepassen bij de analyse van hun casuïstiek en probeert één auteur tegen beter weten in het CS te restaureren. Als lezer wekte dat bij mij de nodige ergernis, maar wellicht belangrijker zijn de consequenties voor de rorschachtest zelf. Hierdoor wordt immers gesuggereerd dat vooraanstaande aanhangers van de rorschachtest zich weinig gelegen laten aan wetenschappelijke onderzoeksbevindingen. Voorts is het geen goede zaak als er verschillende scoringssystemen van de rorschachtest circuleren. Die versnippering werkt een scholenstrijd in de hand, maakt dit toch al complexe instrument voor de buitenwereld nog moeilijker te bevatten en staat de accumulatie van onderzoeksgegevens in de weg. Het is dan ook doodjammer dat de samenstellers van het boek geen klare wijnschenken, wat men ook zou kunnen opvatten als een gebrek aan erkenning voor het monnikenwerk van de ontwikkelaars van het R-PAS.

Literatuur

- Finn, S. (2007). *In our client's shoes: Theory and techniques of therapeutic assessment*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Mihura, J., Meyer, G., Dumitrascu, N., & Bombel, G. (2013). The validity of individual Rorschach variables: Systematic reviews and meta-analyses of the comprehensive system. *Psychological Bulletin, 139*, 548-605. doi:10.1037/a0029406
- Vereycken, J. (2009). Als cliënten hun huiswerk gaan maken: over Wikipedia en de rorschachtest. *De Psycholoog, 44*, 648-652.

Personalia

Dr. Johan Vereycken is klinisch psycholoog, psychotherapeut en neuropsycholoog. Hij doet vaak psychodiagnostische en neuropsychologische onderzoeken in een forensische of behandelingscontext en is sinds 2004 hoofdredacteur van het *Tijdschrift Klinische Psychologie*. E-mail: johan.vereycken@hotmail.com